

Красимира Колева (България, Шумен)

**ПАМЕТТА НА ПАТРИАРХАЛНИЯ БЪЛГАРСКИ
ЕЗИК И РЕФЕРЕНЦИЯТА НА КАТЕГОРИЯТА
КОЛИЧЕСТВО С ДВА ЕВРОПЕЙСКИ ХИДРОНИМА**

**THE MEMORY OF THE PATRIARCHAL BULGARIAN
LANGUAGE AND THE REFERENCE TO THE CATEGORY
OF QUANTITY IN TWO EUROPEAN HYDRONYMS**

The Bulgarian dialect collocation ‘*туна и сава*’ (*tuna* and *sava*), meaning ‘*a great amount of*’, ‘*quite a lot*’, ‘*a great abundance of*’ is used in the region of Vardar Macedonia (Prilep). The component ‘*туна*’ is the Turkish variant of the Danube (Tuna), while the second one is the hydronym ‘*Сава*’ from the region of the longest European river. The collocation ‘*дунав вода*’ (*Danube water*) means ‘*a lot of water, usually after heavy rainfalls or floods*’ (Embore, the Lerin region in Aegean Macedonia). The article argues that this is a reference to the semantic category *quantity* and these two European hydronyms.

Keywords: Bulgarian dialect collocation, quantity, hydronym, the Danube, the Sava.

В българския език съществува интересен начин за изразяване на семантичната категория *количество* чрез фразеологизиране на два знакови за европейското пространство хидронима – реките Дунав и Сава.

1. *туна и сава*

Българското диалектно съчетание *туна и сава* ‘в много голямо количество, извънредно много’ се среща в Прилеп (Вардарска Македония). Според Българския етимологичен речник (БЕР 1971: 446) компонентът *туна* е турският вариант на р. Дунав *Tuna*.

Следва и препратката към турското диалектно *tuna* 'много изобилно'. Втората съставка очевидно е хидронимът *Сава* от поречието на тази най-голяма европейска река.

Както може да се проследи от данните в етимологичните речници на руския език (Фасмер 1986: 552–553) и на полския (Брюкнер 1985: 103), паралели с думи и съчетания, производни от *Дунав*, могат да се открият далеч на изток и на запад от Балканите. Очевидно тази възможност се корени в паметта на езика, която пази информацията за дълбоката семантика на собственото име на реката. Хидронимът *Дунав* е широко разпространен и е познат в различни фонетични варианти, включително извън индоевропейските езици, към които принадлежи етимологичната му основа. Това се дължи на универсалността на семантиката му. Дунав означава 'река'.

Естествено е този апелатив да има различни значения и употреби, широка деривационна мрежа и висока фреквентност, като най-високата им концентрация е в басейна на Долния Дунав, т. е. на Балканите, където реката е най-широка и най-пълноводна, с най-много притоци и с най-голям брой населени места. Отражението на тези факти в езика са очаквани и те се потвърждават от данните на лингвистичната география. Като се има предвид билингвалната езикова ситуация на Балканите с престижния турски езиков код в историческия контекст на петвековното политическо господство на Османската империя, чиято северна граница е река Дунав, реално е метафората за количество чрез хидронима *Туна* да навлезе в българските диалекти, които имат по-интензивен контакт с езика на владетеля. В турските североизточни диалекти *туна* се използва със значение 'много изобилно', чиято семантика става прозрачна от данните за честите и големи разливи на Дунава в миналото.

Съчетанието от двата хидронима *туна* и *сава* е регистрирано само в българския езиков ареал и не е познато в сръбския. Фонетичният му облик насочва към хронологията на явлението (не по-рано от 14 век), което се подкрепя от общоизвестните исторически данни за османското нашествие на Балканите.

Компонентът *сава* е названието на втория по големина десен приток на Дунав – река Сава, пълноводна и в по-голямата си част плавателна. В дискурса на патриархалния език за сърбите *Сава* се тълкува ‘дъжд’, тъй като след дъждове реката бързо приижда. Както е известно, Сава се влива в Дунава при едно от най-емблематичните за историята на Балканите селища – Белград. Тук от далечни времена високите води на двете реки са често явление – факт, който е актуален и днес.

Освен че са пълноводни, през вековете и двете реки служат за езикови и политически граници (още от славянската колонизация на Балканите). Известно е, че в историята на балканските народи Дунав и Сава играят важно значение.

2. дунав вода

За българина статутът на най-дългата европейска река, по която в земите му идват различни етноси и култури, може да бъде оценен чрез езиковата експликация на този хидроним (Колева 2008). Не случайно в българската фолклорна култура *Дунав* се среща като ключова дума в пословици и поговорки, в чието значение се съдържа представата за голямо пространство, което е преграда, напр. *Власите се давят на края на Дунава* (РБЕ 1979: 263).

Този популярен хидроним в партиархалния език на българина се среща и като апелатив в съчетания. В говора на Емборе, Леринско – в Егейска Македония, има израз *дунав вода*, означаващ ‘много вода, обикновено след проливни дъждове или наводнение’ (БЕР 1971: 446). Безспорна е референцията с най-голямата река, до която е имал достъп българинът. За мащабите ѝ има вербални характеристики в различни фолклорни текстове (Колева 2009).

Интересно е, че съчетанията *туна* и *сава* и *дунав вода* са регистрирани в ареали, които не са в поречието на река Дунав. Но в югозапада на българското езиково землище, в географската област Македония (Вардарска и Егейска) също протичат големи реки (вливащи се обаче в Бяло море поради наклона на континенталната плоча на юг). Извън специализираната езикова информа-

ция двете регионално маркирани словесни формули с хидронимни компоненти свидетелстват за значението, което имат големите реки, начело с Дунав, за живота на Балканите и в представите на homo balcanicus за света.

БИБЛИОГРАФИЯ

БЕР 1971: Български етимологичен речник. Т. 1. (Вл. Георгиев и др. съст.). София.

Брюкнер 1985: Brückner, Al. Słownik etymologiczny języka polskiego. Warszawa.

Колева 2008: Колева, К. Danube Bulgarian Anthropological Area. // Cultură și civilizație la Dunărea de Jos. Ediția XIII. Călărași, 369–373.

Колева 2009: Колева, Кр. Река Дунав: един европейски концепт в българския културноантропологичен дискурс. // Език и литература, № 1–2, с. 153–157.

РБЕ 1979: Речник на българския език. Т. 2. София.

Фасмер 1986: Фасмер, М. Этимологический словарь русского языка. Т. 1. Москва.

Krasimira Koleva

Graduated from St. Kliment Ohridski University of Sofia. MA in Bulgarian philology, Russian and Polish.

She has worked at the Department of Bulgarian Language, Faculty of Humanities, Konstantin Preslavsky University of Shumen. She initiated the establishment of academic registers of dialectology. Member of Commission on Balkan Linguistics of the International Committee of Slavists.

Scientific Research Topics: Bulgarian, Slavonic and Balkan Dialectology and Onomastics, Areal Linguistics and Linguistic Geography, Ethnolinguistics, Language Contactologie, Pragmalinguistics, Cultural Anthropologie.

E-mails: K.Koleva@shu-bg.net; krdkoleva@abv.bg